

Любімава, Ю.С. Сутнасныя аспекты эстэтычнага выхавання малодшых школьнікаў / Ю.С. Любімава // Весці БДПУ. Сер. 1. Педагогіка. Псіхалогія. Філалогія. – 2004. – № 1. – С. 28–31.

УДК 37.037.1

СУТНАСНЫЯ АСПЕКТЫ ЭСТЭТЫЧНАГА ВЫХАВАННЯ МАЛОДШЫХ ШКОЛЬНІКАЎ

Любімава Ю.С.

Анацыя. Аналізуюцца метадалагічныя падыходы і асноўныя паняцці тэорыі эстэтычнага выхавання малодшых школьнікаў. Робіцца спроба паказаць развіццё праблемы ў працах сучасных вучоных-педагогаў. Акцэнтуюцца ўвага на асноўных сутнасных аспектах працэсу эстэтычнага выхавання вучняў малодшага школьнага ўзросту ў сённяшніх сацыяльна-культурных умовах.

Сацыяльна-культурныя змены ў грамадстве, рэфармаванне сістэмы нацыянальнай адукацыі Рэспублікі Беларусь абумоўліваюць звяртанне сучаснай навукова-педагагічнай думкі да праблемы абнаўлення зместу і ўдасканалення тэорыі і методыкі выхаваўчага працэсу. Каб рэалізаваць Канцэпцыю выхавання дзяцей і вучнёўскай моладзі, надаць выхаваўчай рабоце сістэмны характар з улікам сучасных патрабаванняў рэформы агульнаадукацыйнай школы, зацверджана і ўкараняецца ва ўстановах адукацыі «Праграма выхавання дзяцей і вучнёўскай моладзі ў Рэспубліцы Беларусь» (2001). Яна з'яўляецца першым нацыянальным дакументам, які задае арыенціры практыцы выхавання ў новым тысячагоддзі і выступае базай асновай педагагічнай дзейнасці [1].

Фарміраванне асноў эстэтычнай культуры малодшых школьнікаў – адзін з прыярытэтных напрамкаў выхавання асобы. Менавіта таму выяўленне і навуковае абгрунтаванне яго сутнасных аспектаў, заканамернасцей і прынцыпаў набывае асаблівую значнасць. Аналіз літаратуры, сучасных праграмных дакументаў сведчыць, што ў сённяшніх сацыяльна-культурных

умовах вучонымі-педагогамі актыўна распрацоўваюцца праблемы метадалогіі, тэорыі і практыкі эстэтычнага выхавання вучняў пачатковых класаў.

Тэарэтычную базу для сучасных даследаванняў праблем эстэтычнага выхавання вучняў падрыхтавалі педагогі-класікі Н.К. Крупская, А.В. Луначарскі, П.П. Блонскі, С.Ц. Шацкі, В.М. Шацкая, А.С. Макаранка; заснавальнікі савецкай тэорыі эстэтычнага выхавання М.Ф. Аўсянікаў, А.І. Бураў, В.В. Ванслава, Н.А. Дзмітрыеў, М.С. Каган, Я.В. Квяткоўскі, Б.Ц. Ліхачоў, В.А. Разумны, А.Г. Ягораў і інш.

Прадпасылкамі станаўлення сучаснай метадалогіі і канцэпцыі эстэтычнага выхавання з'явіліся: сістэма эстэтычнага выхавання В.А. Сухамлінскага, які распрацаваў методыку выхавання эстэтычнай культуры, развіцця эстэтычных патрэбнасцей, пачуццяў, густу і ідэалаў асобы праз актуалізацыю ўзаемасувязі эстэтычнага, маральнага, інтэлектуальнага развіцця асобы; канцэпцыі мастацка-эстэтычнага развіцця Дз.Б. Кабалеўскага, Б.М. Няменскага.

Вызначальнымі ў фарміраванні сучаснай тэорыі эстэтычнага выхавання вучняў выступаюць фактары пераасэнсавання і ўдакладнення катэгарыяльнага апарату, узгаднення трактоўкі навуковых паняццяў і прынцыпаў з сучаснымі метадалагічнымі падыходамі.

Гістарычны аналіз педагагічнай літаратуры сведчыць, што традыцыйна ў аснове азначэння эстэтычнага выхавання ляжала дыялектыка-матэрыялістычная тэорыя пазнання. У адпаведнасці з яе палажэннямі М.Ф. Аўсянікаў, Ю.Б. Бораў, А.І. Бураў, Я.В. Квяткоўскі і В.А. Разумны дэфінавалі працэс эстэтычнага выхавання наступным чынам: «Эстэтычнае выхаванне ў агульнаадукацыйнай школе – мэтанакіраваны працэс фарміравання творча актыўнай асобы, здольнай з пазіцыі даступнага ёй разумення... ідэалу ўспрымаць і ацэньваць прыгожае, дасканалое, гарманічнае, другія эстэтычныя з'явы ў жыцці, прыродзе, мастацтве, жыцці і

тварыць «па законах прыгажосці»»¹ [2, с. 9]. Сама катэгорыя прыгажосці і яе законы разглядаліся згодна з метадалагічнымі палажэннямі дыялектыка-матэрыялістычнага падыходу.

Аналіз сучасных даследаванняў праблем эстэтычнага выхавання дазваляе зрабіць вывад аб тым, што ў апошнія дзесяцігоддзе пазіцыі на працэс эстэтычнага выхавання вучняў грунтуюцца на прынцыпах аксялагічнага, дзейснага і дыялагічнага падыходаў. У шырокім педагагічным сэнсе эстэтычнае выхаванне ўсё часцей разглядаецца як працэс узаемадзеяння педагога і вучня з мэтай развіцця эстэтычных адносін асобы да жыцця і мастацтва, эстэтычнай свядомасці, здольнасцей творчай дзейнасці. У якасці вышэйшага праяўлення эстэтычных адносін да жыцця прызнаецца стваральная творчасць асобы ва ўсіх сферах жыццядзейнасці.

Так, В.П. Коцікава і В.Г. Кухаронак даюць наступнае азначэнне дадзенага паняцця ў адносінах да вучэбна-выхаваўчага працэсу пачатковай школы: «Эстэтычнае выхаванне – гэта фарміраванне ў вучняў сродкамі прыроды і мастацтва і ў працэсе духоўных зносін аў выхаванца і выхавацеля эстэтычных адносін да жыцця, вышэйшым праяўленнем якіх выступае свядомая творчасць ва ўсіх сферах жыццядзейнасці» [3, с. 6–7].

На думку І.Ф. Харламава, паняцце «эстэтычнае выхаванне» азначае працэс фарміравання пачуццяў у галіне прыгожага, а яго сутнасць заключаецца ў *арганізацыі разнастайнай мастацка-эстэтычнай дзейнасці вучняў, накіраванай на фарміраванне здольнасцей паўнацэннага ўспрымання і правільнага разумення прыгожага ў мастацтве і ў жыцці; выпрацоўку эстэтычных уяўленняў; паняццяў і густу; развіццё творчых задаткаў і дараванняў у галіне мастацтва* [4, с. 435].

Агульнапрызнана, што эстэтычная патрэбнасць не можа задавальняцца толькі сузіральнай формай дзейнасці чалавека, яна паўней праяўляецца і ствараецца ў творчасці. В.А. Салееў справядліва адзначае, што «самая

---

¹ Туг і далей цытаты з рускай мовы на беларускую падаюцца ў перакладзе аўтара артыкула.

вялікая цяжкасць эстэтычнага выхавання заключаецца ў тым, каб фарміруемыя якасці і ўласцівасці асобы сталі не толькі дасягненнем яе свядомасці, але... увасобіліся ў дзейнасць па эстэтычным пераўтварэнні свету» [5, с. 25]. Метадалагічна гэта патрабуе адмаўлення ад арыентацыі педагогаў на пасіўна-сузіральную пазіцыю вучняў і імкненне да фарміравання ў іх актыўнай жыццёвай і творчай пазіцыі.

У савецкай педагогіцы сутнасць эстэтычнага выхавання разглядалася як мэтанакіраванае фарміраванне эстэтычнай свядомасці, актывізацыі і ўдасканалвання інтэлектуальных працэсаў і структур асобы. Сучасная педагогічная навука пад *працэсам эстэтычнага выхавання вучняў* разумее *фарміраванне і развіццё эстэтычнага патэнцыялу, які складае аснову асобнай эстэтычнай культуры*. Лічыцца, што фарміраванне эстэтычнай свядомасці малодшых школьнікаў з'яўляецца адным са змястоўных аспектаў эстэтычнага выхавання ў пачатковай школе.

На гэты конт Л.П. Пячко выказваецца: «...вышэйшыя элементы эстэтычнай свядомасці – сістэму эстэтычных поглядаў, эстэтычны ідэал – натуральна фарміраваць на этапе старэйшага школьнага ўзросту. Аднак ўжо на пачатковым і сярэднім этапах магчыма... фарміраваць эстэтычна-мастацкі густ, а таксама прывіваць навыкі асэнсаванага падыходу да эстэтычных з'яў» [6, с. 249].

Даследчыкі выдзяляюць наступныя асноўныя кампаненты эстэтычнай свядомасці малодшых школьнікаў: інтарэс, успрымання, пачуцці, патрэбнасць [3, с. 9]. На іх думку, усе кампаненты эстэтычнай свядомасці ўзаемазвязаны, развіваюцца па спіралі і дэманструюць на кожным новым вітку якасна новы ўзровень, вызначаемы як узроставымі асаблівасцямі, так і эфектыўнасцю іх развіцця.

Доўгі час у педагогіцы недастаткова ўвагі ўдзялялася фарміраванню эмоцый як сутнасці эстэтычнага ў выхаваўчым працэсе, хоць рэгулятыўная роля эмоцый была падрабязна апісана Л.С. Выгоцкім. Ён пісаў, што

«эмацыянальная рэакцыя з'яўляецца магутнейшым арганізатарам паводзін, у ёй рэалізуецца актыўнасць нашага арганізма» [7, с. 3].

У навейшай педагагічнай і псіхалагічнай літаратуры эстэтычнага выхавання і эстэтычнага развіцця малодшых школьнікаў увага ўдзяляецца ролі эмоцый і пачуццяў у эстэтычным выхаванні вучняў. Адзначаецца, што сутнасць эстэтычнага выхавання заключаецца перш за ўсё ў «развіцці эмацыянальнай сферы асобы растучага чалавека» [3, с. 7].

Характэрнымі асаблівасцямі *эмацыянальнай сферы малодшых школьнікаў*, на думку навукоўцаў, з'яўляюцца непасрэднае праяўленне пачуццяў, уражлівасць, эмацыянальная рэакцыя на яркае, буйное, маляўнічае. Праз радасць і асалоду, якія дзіця атрымлівае ад успрымання прыгожага ў рэчаіснасці і мастацтве, ажыццяўляецца працэс эстэтычнага выхавання, адбываецца перадача ведаў і ўменняў, якая выліваецца ў асабістую творчую дзейнасць малодшага школьніка. Як адзначае В.П. Коцікава, у дадзеным узросце стваральны творчы патэнцыял «выспявае» паралельна з развіццём і ўзбагачэннем эмацыянальнай сферы асобы і вызначае імкненне да атрымання неабходных эстэтычных ведаў.

Сістэмны падыход да выяўлення сутнасці эстэтычнага выхавання малодшых школьнікаў дазваляе выдзеліць развіццё творчага патэнцыялу вучняў, якое ажыццяўляецца ва ўмела арганізаванай *мастацка-творчай дзейнасці*, як яшчэ адзін аспект азначанай праблемы.

Мастацкая творчасць – важная частка ў складзе сістэмы эстэтычнага выхавання, дзейсны сродак развіцця асобы. Вядучы тэарэтык мастацкага выхавання Б.П. Юсаў пад мастацкай творчасцю школьнікаў разумеў выяўленне індыўідуальных асаблівасцей, адносін да навакольнага свету, да сябе ў пасільнай для дзіцяці мастацкай форме [8, с. 550].

Асноўны закон дзіцячай творчасці сфармуляваны Л.С. Выгоцкім. Яго сутнасць у тым, што выхаваўчую каштоўнасць дзіцячай творчасці неабходна бачыць не ў выніку, не ў прадукце творчасці, але ў самім працэсе дзейнасці:

важна не тое, што створаць дзеці, важна тое, што яны ствараюць, твораць, практыкуюцца ў творчым уяўленні.

Грунтуючыся на выніках тэарэтычнага аналізу псіхалага-педагагічных крыніц, на даных уласнай вопытна-эксперыментальнай работы [9], прадстаўляецца магчымасць выявіць важную заканамернасць эстэтычнага выхавання малодшых школьнікаў: паміж мастацкай творчасцю і фарміраваннем эстэтычнай свядомасці вучняў існуе трывалая сувязь – у працэсе мастацкай дзейнасці дзяцей адбываецца развіццё фантазіі, эстэтычнага інтарэсу, успрымання, пачуццяў, патрэбнасцей. Можна зрабіць вывад аб вядучай ролі арганізаванай мастацкай дзейнасці ў аптымізацыі працэсу эстэтычнага выхавання малодшых школьнікаў.

Вызначэнне сутнасных аспектаў эстэтычнага выхавання малодшых школьнікаў – фарміраванне асноў эстэтычнай свядомасці, развіццё эмацыянальнай сферы асобы і развіццё творчага патэнцыялу – дазваляе зрабіць наступны вывад: навукова арганізаваны працэс эстэтычнага выхавання асобы малодшага школьніка ў сучасных сацыяльна-эканамічных умовах павінен забяспечыць гарманічнае развіццё эмацыянальнай, інтэлектуальнай, валявой сфер і творчых здольнасцей вучняў пачатковых класаў. Гэта ў сваю чаргу патрабуе пераходу ад метадалогіі традыцыйнай выхаваўчай парадыгмы савецкай школы да аксіялагічнага, дзейснага і дыялагічнага падыходаў да працэсу эстэтычнага выхавання ў сучаснай педагагічнай навуцы і практыцы.

ЛІТАРАТУРА

1. Программа воспитания детей и учащейся молодежи в Республике Беларусь / А.А. Аладьин, К.В. Гавриловец, Н.В. Иванова и др.; науч.-метод. центр учеб. кн. и средств обучения. – Мн., 2001. – 119 с.
2. Система эстетического воспитания школьников / под ред. С.А. Герасимова. – М.: Педагогика, 1983. – 264 с.
3. Котикова, О.П. Эстетическое воспитание младших школьников: пособие для учителей, педагогов внешк. учреждений / О.П. Котикова,

В.Г. Кухаронак; науч.-метод. центр учеб. кн. и средств обучения. – Мн., 2001. – 192 с.

4. Харламов, И.Ф. Эстетическое воспитание // Харламов, И.Ф. Педагогика: учеб. для студентов ун-тов, пед. ин-тов и колледжей. – 6-е изд. – Мн.: Універсітэцкае, 2000. – Гл. 24. – С. 432–444.

5. Салеев, В.А. Концепция эстетического воспитания детей и молодежи Республики Беларусь / В.А. Салеев // Основы мастацтва. – 2000. – № 4. – С. 8–30.

6. Эстетическое сознание и процесс его формирования / АН СССР. Ин-т философии. – М.: Искусство, 1981. – 255 с.

7. Выготский, Л.С. Воображение и творчество в детском возрасте: психол. очерк: кн. для учителя / Л.С. Выготский. – 3-е изд. – М.: Просвещение, 1991. – 93 с.

8. Российская педагогическая энциклопедия: в 2 т.; гл. ред. В.В. Давыдов. – М., 1998. – Т. 2.

9. Любимова, Ю.С. Реализация современной концепции эстетического воспитания в кружковой работе по декоративно-прикладному искусству с учащимися начальных классов / Ю. С. Любимова // Столич. образование: информ.-метод. вестн. – 2003. – № 11. – С. 18–27.